

KONCZ-VÁGÁSI KATALIN

SASS BÉLA ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

BÉLA SASS REKTOR. His father was a Reformist priest in Albis, Bihar County and the padre of General József Nagysándor in 1848–49. After finishing his theology studies, he worked as a religion teacher at the Debrecen Grammar school for a short period of time. From 1890, he was a teacher of Old Testament readings at the Theology Academy of the Debrecen Reformist College. Between 1895–98 he was the Director of the Academy. At the recently established University of Debrecen he worked as the professor of Old Testament readings and related studies from 1914 until his death. Within this time period, he was the Dean of the Faculty of Reformist Theology in 1915–16 and in 1926–27, and the Rector in 1921–22. He published numerous essays in relation to the Old Testament and to the history of the Reformist church and wrote philosophy books, as well.

Sass Béla¹ 1865. január 20-án született a bihar vármegyei Albison.² Édesapja Sass Károly (1819–1895)³ albisi ev. ref. lelkipásztor. Édesanyja Tőkés Zsuzsanna. 1851-ben

¹ Nem összetévesztendő azonos nevű kortársával, Sass Bélával (Zalagalsa, 1867–Budapest, 1936. febr. 6.), ágostai hitvallású evangélikus vallásánítóval. A gimnáziumot és a teológiát Sopronban végezte, majd 1896-ban Budapesten lett vallásánár egészen 1926-ig, nyugalomba vonulásáig. Legfontosabb művei: *Szeretettan*, Budapest, 1897; *Az átdolgozott Károlyi-Biblia külalakjára és beltartalmára vonatkozó észrevételeim*, Budapest, 1899; *Közbevetett mondatos mondatok a Bibliában*, Orosháza, 1900; *Eszményképek*, Budapest, 1902; *Új alak, új tartalom*, Budapest, 1903. Vö. ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*, 3. javított és bővített kiadás elektronikus változata, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár Elektronikus Könyvtára, Debrecen, 2005. <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=3&p=2462>

² Albis község ma Romániában, Bihar megye északi részén, az Érmelléken fekszik. Először Alba néven említik a pápai tizedjegyzékben 1333-ban. Későbbi névváltozatai: 1362 – Albeus, 1587 – Albes, majd 1773-tól folyamatosan Albisként jelenik meg. 1393-ban a falu királyi adományként a Zólyomi család birtokába jut. Zsigmond király Albisi Márton fiának, Dávidnak adományozta. A török idők után több birtokosa is volt a településnek (pl. Zichy Ferenc és gróf Stubenberg József), mely 1952-ig tudott önálló maradni. Napjainkban Érbogoszlóhoz tartozik. Híres szülöttei: Irinyi József és Irinyi János. Forrás: <http://albisfalu.ro>

³ Sass Károly (1819. ápr. 12., Nyírmeggyes–1895. júl. 1., Albis): édesapja Sass Mihály nyírmeggyesi református lelkész. Tanulmányait Sárospatakon, Losoncon és Debrecenben végezte. 1839-ben Kis-Kerekiben tanító, ahol tornászatot és katonai gyakorlatokat oktatott. 1848-ban Tiszafüreden segédlelkész. Az 1848/49-es szabadságharcot mint nemzetőr, majd mint táborigazgató küzdötte végig. A világsi fegyverletétel után az oroszoktól nyert útlevelemel bocsátották szabadon. Sok hányattatás után 1849 novemberétől Margitán segédlelkész. 1854-től haláláig Albison református lelkész. Cikkei: Honvéd 1867/7. sz. Küldetésem Nagy-Sándor tábornok részéről. Kossuthhoz az aradi várba 1849. augusztus havában; Országos Honvéd Naptár 1868: Görgei bosszúja Nagy Sándor iránt a muszka invasio ideje alatt; Vasárnapi Újság 1884/6. sz. Bátor-Schulcz életéhez; Függelenség 1886/355. sz. és 1887/157. sz. Hogyan halt meg Hentzi?; Egyetértés 1886/180. sz. Budavár bevételére 1849-ben. Vö. SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, Magyar Elektronikus Könyvtár <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html>

kötöttek házasságot, melyből két fiúgyermek született, Béla és Elemér, aki Pest vidéki törvényszéki bíró lett.⁴

1873. október 1-jén, nyolcévesen lépett be a Debreceni Kollégium diákjainak sorába, s későbbi tanárként sem hagyta el sohasem az ősi intézményt.⁵ Nagyon szegény, de igen okos és szorgalmas kisdíák volt. Senkitől, még szüleitől sem kapott sohasem anyagi támogatást tanulmányaihoz 1873–1889 között. Kizárólag saját magára, illetve a Debreceni Kollégium jótéteményeire volt utalva. A főgimnázium alsó osztályait „szolgtatanulóként” (később „szegény tanuló”) rendkívüli nehézségek és nyomorúságok között végezte el. A tanulás mellett napi feladatai közé tartozott a sepregetés, fa- és vízhordás, kályhafűtés és az asztalterítés.⁶ Mindig „hajszálnyi pontossággal” teljesítette a „nap követelését”, s így „egyszerre járja iskoláit és az életiskolát”.⁷

Alig 16 évesen, 1881 júniusában tette le az érettségi vizsgát, 72 tanulótársa közül a legelső helyen. Első eminens tanulóként kezdte és fejezte is be a teológiát 1885-ben.⁸

Diákként nem igazán vett részt az „ifjúság zajosabb örömeiben és mozgalmaiban”, hanem csöndes és kitarító szorgalommal képezte magát, „tanárainak kitüntető bizalma” mellett. Tagja a Hittanszaki Önképző-Társulatnak és szerkesztője a „Közlöny” című folyóiratnak. 1885-ben negyedéves teológusként jeles eredménnyel vitte el a Hittanszaki Önképző-Társulat exegetikai teológiai díjat.⁹

Oktatói és nevelői közül ki kell emelni Lengyel Zsigmondot, aki filozófiát, Menyhárt Jánost, aki ó- és újszövetségi tudományokat tanított, továbbá Balogh Ferencet, aki „az egyháztörténelem kathedróján lobogtatja a Kálvin szent tüzét és szigorú eszményeit”. Különösen Balogh Ferenc volt számára iránymutató személyiség, de maga Balogh Ferenc is mindig mély tisztelettel említette Sass Béla nevét.¹⁰

Az első lelkész képességi vizsgát 1885. augusztus 21. napján tette le kitűnő eredménnyel. Az 1885/86-os és az 1886/87-es iskolai években a debreceni főgimnázium segédtanára, illetve az 1886/87-es tanévben a főiskola szeniora volt. Ezekben az években nevelőtanárként is tevékenykedett a „Szilágyi Mihály-féle nevelőintézetben”. Második lelkészi képességi vizsgáját is kitűnő eredménnyel abszolválta 1887. augusztus 20-án.¹¹

1887 októberétől 1889 februárjáig a berlini Frigyes Vilmos Egyetem teológiai fakultásának ösztöndíjasa, ahol August Dillmann (1823–1894), a híres német orientalista és ószövetséges professzor előadásait hallgatja, valamint az arab kurzusok résztvevője.¹²

⁴ Sass Károly nekrológiára vö. *Debreczeni Protestáns Lap* (1895/29), 356–357.

⁵ *Sass Béla-okmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár kéziratára, R 3492, ismeretlen szerző töredékes életrajzi írása Sass Béláról.

⁶ *Sass Béla-okmányok*.

⁷ CsÁNKI Benjámin, *Sass Béla (1865–1928)*, Debreceni Protestáns Lap (1929/7), 65–66.

⁸ *Sass Béla – a debreczeni m. kir. Tisza István-tudományegyetem 1921–22. évi rektora*, Debreceni Képes Kalendárium (1922), 38–40.

⁹ *Debreczeni Protestáns Lap* (1885/24), 212.

¹⁰ CsÁNKI, *i. m.*, 65.

¹¹ *Sass Béla-okmányok*.

¹² CsÁNKI, *i. m.*, 65.

Hazatérése után, 1889 februárjától júniusig a Budapesti Tudományegyetem bölcsészeti fakultásán „ó-classikai régiségek”-et hallgat. A következő tanévben (1889/90) a debreceni református főgimnázium helyettes tanára.¹³

Ilyen előképzettséggel választották meg debreceni teológiai professzornak 1890-ben, miután Dicsőfi József távozásával megüresedett az ószövegségi írásmagyarázati tanszék. Ám az állás elfoglalása előtt még néhány hónapra visszatért Berlinbe, hogy „kitűnő professorok vezetésével a legbehatóbb tanulmány tárgyává tegye szakját és annak segédtudományait”.¹⁴

1891. május 9-én feleségül vette Csáky Gergely nyugalmazott debreceni városi tanácsnok leányát, Mariskát, aki a „Debreceni Jótékony Nőegylet” alelnöke lett, s férje támogatásával a szegényügyet és a téli népkonyhát vezette.¹⁵

1895. július 1-től 1898. július 1-ig a debreceni református főiskola akadémiai igazgatója. Egyedülálló módon egymás után három évben (1895/96; 1896/97; 1897/98) is megválasztották, noha a fennálló szabályok szerint az akadémia tanszakai között évente kellett váltakoznia e tisztség viselésének. Ám Sass Béla munkájának elismerése miatt két ízben eltekintettek ettől, hogy „az ismételt megválasztás által valamilyen folytonosság vitessék be az adminisztráció érdekében”, de anélkül, hogy a tanszakok lemondtak volna az évenkénti választási jogukról. 1896-ban a debreceni főiskola tanári nyugdíj- és gyámintézetének elnökévé is megválasztották.¹⁶

1898-ban átveszi Tóth Sámuel helyét a Tiszántúli Református Egyházkerület küldöttként, és több kerületi, konventi és zsinati funkciót is ellát. Gróf Degenfeld József kerületi főgondnok egyengette útját, hiszen felismerte hatalmas munkabíró erejét és pontosságát. Ezekre igen nagy szükség is volt a századfordulón reformokra törekvő egyházi vezetőségeknek. A változás szelét hozta az 1898-ban létrehozott Főiskolai Igazgatótanács is, melynek több mint 10 évig Sass Béla volt az elnöke. Balogh Ferenc ekképp indokolta a döntést: „A reformok eme korszakában szükség volt olyan emberre, aki egész tanulói pályáját ez iskolában töltötte.”¹⁷ 1898-tól tagja a konventi iskolaügyi bizottságnak is, s e két tisztsége állt leginkább közel hozzá. Ezt bizonyítja, hogy amikor már a többi tisztségéről igyekezett lemondani, e kettő mellett mindvégig kitartott.

1898–1900 között Bartha Béla tanártársával a Debreczeni Protestáns Lap szerkesztője,¹⁸ s „itt is pontosságával és szabatosságával adott példát az utána következőknek”.¹⁹ Nem önként vállalta ezt a feladatot, hanem engedett annak a kényszerű körü-

¹³ *Sass Béla-okmányok.*

¹⁴ *Debreceni Képes Kalendárium, i. m., 40.*

¹⁵ *Sass Béla-okmányok.*

¹⁶ Sass Béla ismét teológiai akadémiai igazgató lett az 1896/1897. évre. Vö. *Debreczeni Protestáns Lap* (1896), 326.

¹⁷ LENCZ Géza, *Sass Béla az egyházi közigazgatásban* = Sass Béla emlékezete. A Tiszántúli Református Egyházkerület kegyelele a Református Theológiai Fakultással 1928. december hó 4-én a Kollégiumi Díszteremben közösen rendezett ünnepélyen, 6.

¹⁸ *Debreczeni Protestáns Lap* (1897/51), 635.

¹⁹ *Debreczeni Protestáns Lap* (1928/3), 21–22.

ménynek, hogy meg kell akadályozni a lap megszűnését a fennálló anyagi válság miatt. Miután feladatát elvégezte, s a lap ismét szilárd lábakon állt, lemondott e tisztségéről.²⁰

1898-tól egész életében a Tiszántúli Református Egyházkerület aktív és mindig szolgálatkész tagja, aljegyzője, jegyzője, tanácsbírója. Három évtizeden át az Egyetemes Konvent tagja, jegyzője, majd vezető jegyzője, levéltárnok és konventi bíró is egyben. Egyfajta „konventi ügyvivő”²¹, aki szerkeszti és kiadja a konventi jegyzőkönyveket (1898–1907).

Közegyházi munkájának egyik kiemelkedő állomása az 1904–1905–1906-os zsinati ülések előkészítése volt. 1904-ben az ünnepélyes megnyitón ő olvasta fel a királyi kéziratot, továbbá a 64 ülésből 25-ön jegyzőként szerepelt, illetve ő állította össze a zsinati jegyzőkönyvet. Tagja volt annak az egyeztető bizottságnak is, mely a törvények szövegét meghatározta, illetve ő adta ki az „Egyházi Törvények a magyarországi református egyházban” című zsinati anyagot.²²

Csöndes és zárkózott természetéből adódott abszolút megbízhatósága is, mely biztosította számára a fölfelé irányuló bizalmas összeköttetéseket is. „Korrektége rovására nyilatkozatokat, ki pedig annyi mindent látott és tudott, tőle hallani nem lehetett.”²³ Levelezéseiből megállapítható, hogy a „Nagytiszteletű Konventi Jegyző Úr” igen nyomós tényezővé vált, hiszen nélküle elképzelhetetlennek tűnt egy konventi ülés előkészítése.²⁴

Az egyetemes konventi és az országos református zsinati munkájának elismeréseképpen, báró Bánffy Dezső és gróf Zichy Aladár közbenjárása alapján 1907 februárjában Sass Béla és két tanártársa (Tóth József és Csiky Lajos) megkapta a Vaskorona-rend alsó fokozatát (lovagkereszt) Ferenc József uralkodótól.²⁵

A kitüntetést kiadó császári és királyi határozat így hangzik: „*Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztésére Sass Béla debreceni theologiai akadémiai tanárnak, mint az egyetemes református konvent és az országos református zsinat jegyzőjének, a református egyházi élet és a magyar református egyház legfőbb kormányzó és törvényhozó testülete körében szerzett érdemei elismerésüül, harmadosztályú vaskorona rendemet díjmentesen adományozom.*”²⁶

1908. június 30-án a Budapest Lónyay Utcai Református Főgimnázium dísztermében tartott egyetemes konventi ülésen Sass Béla kizárólag saját indítványa alapján terjesztette fel azt a határozati javaslatot (318/1908), melyet a konvent szó szerint és egyhangúlag elfogadott, „a reformatio genfi nemzetközi nagyszerű emlékművének keretébe, a magyarországi protestantizmus képviselőjében, nagy fejedelmünknek és első

²⁰ SASS Béla, *A DPL felelős szerkesztőségéről való lemondás*, Debreceni Protestáns Lap (1900/52), 773.

²¹ LENCZ, *i. m.*, 6.

²² *Uo.*, 6.

²³ *Uo.*

²⁴ *Sass Béla egyetemes konventi jegyzőségének dokumentumai. – Levelek, okiratok, jegyzőkönyvek. 1903–1919*, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár kéziratára, R 3493.

²⁵ *Három lovag*, Debreceni Protestáns Lap (1907/10), 138.

²⁶ *Sass Béla a vaskorona rend lovagja*, Debreceni Protestáns Lap (1907/9), 129.

magyar szabadsághősünknek: Bocskay Istvánnak szobrát is beillesztette, s egyúttal a »Jubileumi Kálvin–alapot« is megteremtette”.²⁷

Sass Béla életének 63. évében hunyt el néhány hónapos betegség után, 1928. január 19. napján. A Kollégium dísztermében ravatalozták föl, ahol az egyetem nevében Illyefalvi Vitéz Géza prorektor, a Kollégium részéről Karai Sándor igazgató, a hittudományi kar részéről Lencz Géza dékán, míg a diákság nevében Solymosi József szenior búcsúztatták. A Nagytemplomban Baltazár Dezső püspök Jób könyvének a 29. fejezetének felolvasása után imádkozott, majd megindult a gyászoló tömeg a Hatvan utcai temető felé, ahol felesége édesapja mellé helyezték örök nyugalomra.²⁸

1928. december 4-én a Kollégium Dísztermében Sass Béla-émlékünnepélyt tartott a Tiszántúli Református Egyházkerület közgyűlése és a debreceni egyetem református teológiai fakultása. Az ünnepségen beszédet mondott Baltazár Dezső püspök, Lencz Géza hittudományi kari dékán és Csánky Benjámín vallástörténeti tanár is, valamint leplezték a Sass Bélát ábrázoló olajfestményt.²⁹

Tudományos és tanári munkássága

Sass Béla alig 25 évesen tartotta székfoglaló előadását „Jób könyve egy pár isagogikai szempontból” címmel 1891. február 21-én. Tanárrá választása után nagy lelkesedéssel és buzgósággal kezdte meg tudományos tevékenységét, de hamarosan az egyházi közgazgatás sodrába került, mely környezet lebilincselőleg hatott rá.³⁰

Kedves kutatási területe Jób könyve és a próféták voltak. Azt, hogy Sass Béla neves ószövetségi kutató lehetett volna, leginkább a „Jób könyve. Fordítási kísérlet prózában” című műve mutatja, hiszen az Ószövetség egyik legnehezebb szövegét helyes és szép magyarsággal ültette át anyanyelvünkre. A prófétai irodalommal való foglalkozását egyetemi előadásainak kézíratai mutatják, melyek alapos felkészültségről és a német exegetikai iskola alapelveinek követéséről (pl. Mikeás próféta könyve, Hóseás 5–14, Ámós próféciája) tanúskodnak.

Ferenc József 1914. augusztus 26-án nevezte ki az 1914/15-ös tanévvel megnyíló debreceni tudományegyetem hittudományi karának az ószövetségi írásmagyarázat és segéd tudományai tanszékére nyilvános rendes tanárnak, s haláláig az egyetem professzora maradt. Az 1915/16-os és az 1926/27-es tanévben a református hittudományi kar dékánja.³¹

1915-ben 25 éves tanári jubileuma alkalmából mély tisztelettel és szeretettel köszöntötték tanártársai, a tiszántúli egyházkerület közgyűlése (1915. nov. 25.), illetve

²⁷ *Sass Béla-okmányok.*

²⁸ *Sass Béla emlékezete, Lelkészegyesület (1928/4), 25–27.*

²⁹ *Sass Béla emlékünnepélyt tartott a tiszántúli református egyházkerület közgyűlése és az egyetem, Lelkészegyesület (1928/50), 396.*

³⁰ CSÁNKI, *i. m.*, 65.

³¹ *Sass Béla-okmányok.*

egykori és akkori tanítványai. Zih Sándor debreceni lelkész vezetésével a háborús körülmények ellenére is sikerült 700 koronát összegyűjteniük, melyből Sass Béla mindenkori törekvése szerint a teológusok anyagi ügyeit előmozdító alapítványt hoztak létre.³²

Harmincnyolc éves tanári pályafutása során minden tanévben oktatta a héber nyelvtant, az ószövetségi írásmagyarázatot, bevezetést és teológiát. Előadásokat tartott továbbá Izrael népének történetéről, a héber régiségtanról, illetve kurzusokat hirdetett meg az arab és a bibliai arám nyelv iránt érdeklődők számára.³³

Nem felejtette el soha, honnan indult és milyen nehéz körülmények között tanulhatott, ezért mindig a szíven viselte a nehéz sorsú diákok támogatását. Így sokat foglalkozott a debreceni Kollégium alapítványainak és ösztöndíjainak gondozásával.³⁴ Saját pénzből és mások segítségével által kilenc kisebb-nagyobb református iskolai, közművelődési és emberbaráti alapítványt (így pl. a „Sass Béla 25 éves jubileumi alapítványát” és a „Sass Károly és Csécsy Julianna örök alapítványát”) hozott létre, melyeknek rendszeres anyagi támogatója is volt.³⁵ A debreceni egyház presbitereként pedig nevéhez fűződik a Révész Bálint nevét viselő egyházfenntartási alap létrehozása és kiterjesztése is.³⁶

A Debreczeni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem rector magnificusa az 1921/22-es tanévben

Sass Bélát az 1921. június 15-én tartott rektorválasztó gyűlésen egyhangúan megválasztották a Debreczeni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem³⁷ rector magnificusává az 1921/22-es tanévre.³⁸

Az 1921/22-es tanévben tizenegy alkalommal ülésezett az Egyetemi Tanács.³⁹ Sass Béla rektor mint az Egyetemi Tanács üléseinek elnöke első gyűlésük alkalmával, tisztelettel és bizalommal üdvözölte az Egyetemi Tanács tagjait, majd arra kérte őket, „*hog*

³² *Sass Béla ünneplése 25 éves tanárságakor*, Lelkészegyesület (1915/47), 778–780.

³³ *Sass Béla-okmányok*.

³⁴ Sass Béla, *Alapítványok és Ösztöndíjak a Debreczeni ev. ref. főiskolában*, Debrecen, 1898.

³⁵ *Sass Béla-okmányok*.

³⁶ *Debreceni Képes Kalendárium* (1922), 40.

³⁷ *ET-Jegyzőkönyv* (1921. május 27.), XVI. rendes ülés, 186. szám: A Vallás- és Közoktatási Miniszter 87394-1921.VI.a.sz. leiratában értesíti az Egyetemi Tanácsot arról, hogy a Kormányzó Úr Öfömlétósága 1921. április 11-én engedélyezte, hogy a Debreczeni magyar királyi Tudományegyetem felvegye a Tisza István (1861–1918) nevet, s így „Debreczeni magyar királyi Tisza István-tudományegyetem” legyen. A névavató ünnepélyt 1921. június 5-én tartották az egyetemi klinikák felvételi épületében.

³⁸ *ET-Jegyzőkönyv* (1921. augusztus 19.), XX. rendkívüli ülés, 297. sz.

³⁹ *ET-Jegyzőkönyv* (1921. szeptember 19.), I. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1921. október 28.), II. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1921. november 29.), III. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1921. december 19.), IV. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1921. december 21.), V. rendkívüli ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1922. január 28.), VI. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1922. február 28.), VII. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1922. március 29.), VIII. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1922. április 28.), IX. rendes ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1922. május 4. X.), rendkívüli ülés, *ET-Jegyzőkönyv* (1922. június 20.) XI. rendes ülés.

rectori tisztében melyet a kötelesség parancs szavára vállalt, őt hathatósan gyámolítani szíveskedjenek. A maga részéről a harmonikus együttműködésben látja azt az erőt, mellyel az egyetem magasztos céljait megvalósítani és érdekeit előbbre vinni lehet."⁴⁰

A tanévnyitó ünnepi egyetemi közgyűlést 1921. október 8-án tartották a Református Kollégium Dísztermében, a nagytemplomi ünnepi istentisztelet után. A közgyűlésen énekelt a kollégiumi Kántus, majd Pokoly József prorektor beszámolt az 1920/21. tanév eseményeiről. Ezek után tartotta meg a Rector Magnificus *székfoglaló beszédét*. Sass Béla értekezésének címe: „Az Ószövetség maradandó jelentősége és nélkülözhetetlen volta”. Az Ószövetség egészét áthatja az a mély erkölcsi fölfogás, melynek gyökere Isten szentségében és igazságosságában, s az ezekben gyökerező hitben és istenfélelemben rejtezik. A felebarát szeretete magában foglalja a törvény és a próféták elvárásait és tanításait. Az az Isten, aki elvárja az embertől az erkölcsös életfolytatást élő és szerető Isten, aki együtt érez teremtményeivel, és aki értük cselekszik. Isten örökkévalósága, mindenhatósága nem pusztán elvont fogalmak, hanem az ember hétköznapi életét segítő, óvó isteni tulajdonságok, melyeket leginkább a Zsoltárok könyve mutat a számunkra. Az Ószövetség elévülhetetlen jelentősége leginkább azon alapszik, hogy kijelenti az isteni üdvterv megvalósulásának útját, mely Jézus Krisztus személyében és áldozatában valósult meg. A próféták Isten közvetlen eszközei és szószólói voltak, és próféciaik a mindenható üdvtervet szolgálták. Jézus Krisztus is a próféták igehirdetéséhez csatlakozott, mikor megtérésre hívott, de egyúttal arról tett bizonyosságot, hogy az az Isten, aki most őbenne magát kijelenti, ugyanaz az Isten, aki egykoron prófétái által szólott. Jézus Krisztus kijelentése pedig elválaszthatatlan egységgé kapcsolja össze az Ószövetséget és az Újszövetséget.⁴¹

Sass Béla rektorságának éve, az első világháborút követő zavaros évek és a trianoni békediktátum után a második olyan tanév, mely a béke és a viszonylagos nyugalom, valamint a tudatos építkezés és a már korábban kitűzött célok megvalósulásának tanéve lehetett.⁴²

A tanév kiemelkedő eseménye a debreceni egyetem *Tisza István-internátusának megnyitása*. Az egyetemi hallgatók lakhatásának problémája már évek óta ismert volt az egyetem vezetésége előtt, hiszen a meglévő internátusok már nem tudták befogadni a diákság egyre növekvő számát, illetve szembe kellett nézniük a lakászsora és a hajléktalanság veszélyeivel is. A külső körülmények rendeződése, még a nehéz gazdasági helyzet ellenére is lehetővé tette az 1920/21-es tanév végén a felügyelőbizottság felállítását. 1921 szeptemberében kapták meg a minisztériumi engedélyt, hogy az országos tanítói árvház északi, harmadik pavilonját (Simonyi út 16.) átalakíthassák internátusnak,

⁴⁰ *ET-Jegyzőkönyv* (1921. szeptember 19.), I. rendes ülés.

⁴¹ SASS Béla, *Az Ószövetség maradandó jelentősége és nélkülözhetetlen volta*, Évkönyv és Almanach (1921–22), 5–13.

⁴² SASS Béla, *Rectori beszámoló jelentés*, Évkönyv és Almanach (1921–22), 72: „Semmi külső erőszak, avagy leküzdhetetlen belkormányzati akadály sem gátolta egyetemünk tantestületének és nemes ifjúságának munkáját.”

továbbá hogy az alagsorban Egyetemi Diákasztal (Mensa Academica) működhessen. A felújítás után, november elején költözhetek be a hallgatók a 9 hálóteremből (3–9 ágyas), a hozzájuk tartozó tanulószobákból, mosdószobákból, fürdőből és egy nagy társalgóból álló új internátusba.⁴³

Az intézet célja: „*A debreceni m. kir. Tisza István-tudományegyetem férfi hallgatói közül a szegénysorsú, érdemes diákoknak lakásbeli és ételmezési ellátást biztosítani s ezáltal őket egyetemi tanulmányaik elvégzésében segíteni s ezen felül odahatni, hogy az intézetben elhelyezett diákok Tisza István szellemének s jellemének méltó nevelő hatása alatt álljanak egyetemi pályájuk alatt.*”⁴⁴

A tanév kimagasló és korszakos eseménye az *orvostudományi kar első tanévének elindulása*. Az ünnepélyes tanévkezdésre 1921. december 4-én, a Bocskai téren lévő Délmagyarországi Közművelődési Egyesület (DMKE) épületében került sor. Kenézy Gyula mintegy 30 éves küzdelmének megkoronázását jelentette ez a nap.⁴⁵

Az Egyetemi Tanács 1921. május 27-én tartott XVI. rendes ülésén egyhangúan rögzítette, hogy gróf *Tisza István vértanúhalálának napját, október 31. napját az egyetem állandó ünnepévé teszi* és minden évben egyetemi díszközgyűlés keretében megünnepeli. E határozat értelmében 1921. október 31-én a megemlékezést a Református Kollégium Dísztermében tartották. A kollégiumi Kántus szolgálata után Sass Béla rektor nyitotta meg az ünnepélyt. Nem Tisza István-kultusz kialakítása volt a cél, hanem hogy az ifjúság számára felmutassák azokat az emberi erényeket és nemzeti eszményeket, melyekre szüksége van a magyar nemzetnek a jövőbeni életben maradásához.⁴⁶

A Sass Béla személyére jellemző precizitás és kötelességtudat az egyetem hivatali teendőinek pontosabb elvégzésére való törekvéseiben is megmutatkozott. A fakultások bővülése szükségessé tette a nagyobb létszámú *adminisztratív dolgozók* foglalkoztatását. Tisztviselői és altisztai állásokat hoztak létre az egyetemi és a klinikai gondnoki hivatalnál, a fogalmazási, a gazdasági és az irodai ügyvitelben. Így a fogalmazáson 2, a könyvtárban 2, a gazdasági részlegen 5, a pénztárban 1, a kezelői részen 13, míg az ún. altisztai csoportba 38 állás kialakítására került sor.⁴⁷

Nevéhez fűződik *az egyetem egységes gazdasági hivatalának* létrehozása. Az Egyetemi Tanács VIII. rendes ülésén (1922. március 29.) hozott határozata alapján felterjesztést intézett a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterhez, hogy a klinikai gondnoki hivatalt gazdasági hivattallá lehessen átszervezni, az egyetem egységes gazdasági ügyvitele érdekében.⁴⁸

⁴³ SASS Béla, *Rectori beszámoló jelentés, i. m.*, 76–77.

⁴⁴ LÁNG Nándor, *Tisza István Internátus és Mensa Academica*, Évkönyv és Almanach (1921–22), 132.

⁴⁵ *Évkönyv és Almanach* (1921–22), 153.

⁴⁶ POKOLY József, *Ünnepi beszéd*, Évkönyv és Almanach (1921–22), 24–32.

⁴⁷ *Évkönyv és Almanach* (1921–22), 114.

⁴⁸ *Uo.*, 113.

Sass Bélának az egyetemi tanévzárón (1922. május 30.) elmondott beszéde nemcsak a tanév szűk keresztmetszetét adja, hanem megjelenik benne a rektor személyisége, hiszen a két téma Sass Béla életének meghatározó elemei. Visszaemlékezik a Tisza István-internátus megnyitására, de nem pusztán a kollégium szükségszerűségét emelve ki, hanem sokkal inkább Tisza István személyisége és számára is példamutató embersége és politikai tehetsége a lényeges. Még gyermekkorában, a Református Kollégiumban (1873 őszén) ismerte meg őt bátyja tanuló társaként. Őszinte tisztelettel szólt pályája egészéről, s büszkeséggel töltötte el, hogy 1917 őszén ő kezdeményezhette gróf Tisza István részére a teológiai díszdoktori cím odaítélését.⁴⁹

Az egyetem és az internátus mint a „Keleti Magyarország két leghatalmasabb véd-bástyája”⁵⁰ fennmaradásának zálogát az alapítványok működésében és újak alapításában látta. Az alapítványok és a pénzügyi alapok⁵¹ legfontosabb célja, hogy a Tisza István-egyetemet és internátust működtesse, és európai színvonalra emelje. E két nemes cél megvalósulását a mindennapi egyetemi és tudományos élet keretei között így vélte megvalósíthatónak:

- a) A Tisza István-internátus rendszeres támogatása.
- b) Külföldi tanulmányi ösztöndíjak kiosztása azon hallgatók között, akik legalább két félév óta az egyetem hallgatói, vagy a végbizonyítvány kiállításától számított három éven belül állnak.
- c) Szegény, nyilvános rendes hallgatók halála esetén temetési segély.
- d) Az egyetemi tanárok, tisztviselők, altisztek és egyéb alkalmazottak segítése valamilyen súlyos betegség vagy haláleset kapcsán.
- e) Debreceni egyetemi tanárok és magántanárok külföldi tanulmányútjainak vagy egészségük megőrzését, illetve valamilyen betegségből való felgyógyulását elősegítő utazás támogatása.
- f) Az ifjúsági egyesületek (Egyetemi Kör és az általános segélyegylet) érinthetetlen tőkevagyonának növelése.
- g) Debreceni egyetemi tanárok magyar nyelven íródott tudományos műveinek fordítása.
- h) Pályaművek díjazása mind a tanárok, mind a hallgatók körében.
- i) Szolgálati lakások építése mind a tanárok, mind az adminisztratív személyzet számára.
- j) A tanrendben legalább heti négy órában tanító előadók világítási és fűtési költségeinek fedezése.

⁴⁹ SASS Béla, *Tanévzáró ünnepély megnyitó beszéde*, Évkönyv és Almanach (1921–22), 33–35.

⁵⁰ *Uo.*, 35.

⁵¹ *ET-Jegyzőkönyv* (1922. június 20.) XI. utolsó rendes ülésén hangzott el dr. Tóth Lajos jogkari dékán indítványa alapján, hogy a látható egyre romló gazdasági helyzet és így a korona vásárlóerejének gyöngülése miatt azoknál az alapítványoknál, melyek alapító okiratai lehetővé teszik, az alapítványok készpénzvagyonát ingatlanokba vagy megfelelő ipari részvényekbe fektessék. Az Egyetemi Tanács a javaslatot elfogadta (117. sz. határozat) és felterjesztette a vallás- és közoktatási miniszterhez.

k) Rendszeres ruhaadományok kiosztása az egyetem ifjúsága, tanárai és adminisztratív személyzete között.⁵²

Ezek a célkitűzések ma is aktuálisak, de nemcsak maradáóságuk miatt, hanem azért is, mert Sass Béla életének és munkásságának visszatükröződése, hiszen számára egyaránt fontos volt a tanári kar, az ifjúság és az adminisztratív személyzet előbbre jutása és minél jobb egzisztenciális boldogulása.

Sass Béla teljes rektori beszámoló jelentését a Debreczeni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem 1921/22. tanévéről az 1922. október 9-én, az 1922/23-as tanév évnyitó egyetemi közgyűlésén tette meg. A részletes és minden fontos eseményre kiterjedő beszámoló után az isteni kegyelem gazdag áldását kívánva adta át az egyetem jelvényeit utódjának: Teghze Gyulának, mellyel jelképesen is befejeződött rektori tevékenysége.⁵³

Sass Béla kimagasló tehetsége és hatalmas munkaereje minden területen megmutatkozott: az egyetemi katedrától kezdve a kollégiumi ügyvitelen keresztül egészen a konventi és zsinati jegyzőségig. Soha nem felejtette el, honnan indult és milyen nehéz körülmények között tanulhatott, ezért viselte mindig a szívéen a nehéz sorsú diákok támogatását. Pontos, rendszerető, körültekintő és előrelátó ember volt, aki önmagából keveset mutatott meg. Az előírt formák betartására törekedett egész életében. Képes volt globálisan gondolkodni, melyhez párosult precíz és fegyelmezett munkája, mely minden általa betöltött pozícióban az előbbre haladást és a stabilitást jelentette.

Sass Béla válogatott irodalomjegyzéke időrendi sorrendben

- *A külső és belső ember fogalmának alkatelemei Pál tanában* (Lüdemann „*Die Anthropologie des Apostol Paulus*” c. művének első részéből – *physicai embertan*), Közlöny (1886/5), 37–39; (1886/6), 46–48; (1886/7), 54–56; (1886/8), 62–63.
- *Jób könyve egy pár izagogikai szempontból*, Debreceni Főiskolai Évkönyv (1890/91), 6–33.
- *Jób könyve. Fordítási kísérlet prózában*, Debrecen, 1894, Debreceni Protestáns Lap (1894/37), 464; (1894/38), 479.
- *Néhány szó a zsoltárok keletkezésének koráról*, A Debreczeni ev. ref. főiskola akadémiai Évkönyve, Debrecen, 1895/96, 5–28.
- *A Zsoltárok fejtegetése* (1–8; 12; 14–23), Debrecen, kézirat.
- *Zsoltárfordítások* (8; 22; 23), Debreceni Protestáns Lap (1895/37), 450–451.
- *Zsoltárfordítások* (46; 51; 79; 103; 104), Debreceni Protestáns Lap (1895/38), 462–464.
- *Tanévnyitó beszéd* (1896. okt. 1.), Debreceni Protestáns Lap (1896/40), 501–503.

⁵² SASS, *Tanévzáró ünnepély megnyitó beszéde, i. m.*, 35–38.

⁵³ SASS, *Rectori beszámoló jelentés, i. m.*, 82.

- *Akadémiai igazgató beszéde (A főiskola elöljáróihoz intézte 1896. okt. 1-én a tanévnyitató alkalmából)*, Debreceni Protestáns Lap (1896/41), 518–519.
- *Üdvözlő beszéde a debreceni tanárok beiktatásakor*, Debreceni Protestáns Lap (1896/49), 627.
- *Tanévnyitó beszéd (1897. szept. 9.)*, Debreceni Protestáns Lap (1897/37), 457–462.
- *Alapítványok és ösztöndíjak a debreczeni ev. ref. főiskolában*, Debrecen, 1898.
- *Felügyeleti és kormányzati rendszabályok a debreczeni ev. ref. főiskolában*, Debrecen, 1899 és 1910.
- *Mikeás könyve*, egyetemi jegyzet, kézirat, Debrecen, 1901.
- *A debreceni ev. ref. Kollégium természetbeli tanári lakások története a 16. századtól máig*, Debrecen, 1902.
- *A magyar országos református egyházi közalap 1892–1902. évi története*, Debrecen, 1903.
- *Ószövetségi theológia*, kézirat, Debrecen, 1903.
- *Ámósz prófécija*, kézirat, Debrecen, 1904.
- *Nyilatkozat a debreceni egyetem ügyében írt cikke*, Debreceni Protestáns Lap (1905).
- *Ószövetségi történelem*, egyetemi jegyzet, kézirat, Debrecen, 1920.
- *Az ószövetség maradandó jelentősége és nélkülözhetetlen volta*, Debreceni Egyetem Évkönyve és Almanachja, 1922.
- *Példabeszédek (10–15)*, kézirat, Debrecen.
- *Bevezetés az Ószövetségbe*, egyetemi jegyzet, kézirat, Debrecen.
- *Hóseás (5–14)*, kézirat, Debrecen, 1923/24.
- *Ószövetségi írásmagyarázat. Hóseás (Hóseás 5; Hóseás 14)*, Debrecen, 1924.
- *Deutero Ézsaiás (Ézs 40–53)*, ószövetségi exegézis, kézirat, Debrecen, 1926/27.
- *I. Sámuel 7–16*, egyetemi jegyzet, kézirat Debrecen, 1929/30.